

Stjepan Marčetić

ODŽAK I ODŽAČKA POSAVINA 1945. GODINE

Odžak je gradić smješten u središtu Bosanske Posavine, desetak kilometara južno od rijeke Save. Mjesto je udaljeno 15 kilometara jugozapadno od Bosanskog Šamca, grada na ušću rijeke Bosne i Save. Odžak i njegovih dvadesetak većih i manjih sela smješteni su u trokutu koji sa sjevera omeđuje rijeka Sava, sa zapada valoviti i šumoviti brežuljci gore Vučjaka (380 m n/v) te s treće stranice trokut je omeđen s rijekom Bosnom. Na tom prostoru krajem rata 1945. godine našla se nekolicina hrvatskih vojnika s zapovjednikom Petrom Rajkovačićem na čelu, koji je kao dvadesetšestogodišnjak (26) preuzeo ulogu posljednjeg vojskovođe Nezavisne Države Hrvatske. Na spomenutom prostoru odigrala se posljednja bitka Drugog Svjetskog rata u Europi. Istočno bojište bilo je već prošlost, Berlin je bio u rukama savezničkih snaga. Na Odžaku se istovremeno slamala partizanska snaga pod upornim pritiskom domaćeg posavskog čovjeka koji je odlučio da ne smije doći do predaje.

O toj temi jako se malo pisalo do sada. U režimu koji su stvorili partizani nje se nije bilo mudro doticati, čak ni kad se lažiralo povijesne činjenice ili kad se slavio dan tzv. oslobođenja Odžaka 14. travnja. Partizani u ovaj kraj konačno ulaze tek četrdesetak dana poslije, dakle i taj događaj postao je stvar pobjedničkoga prekrajanja povijesti. Upravo zbog toga, a poučeni primjerima kojim je Narodnooslobodilačka vlast dala do znanja da je o događajima iz travnja i svibnja 1945. u Odžaku i okolici najzahvalnije uopće ne govoriti, ova tema namijenjena je širim slojevima te užoj publici i struci kojoj je do danas ostala uglavnom nepoznata. Istraživalo se jako malo, a rijetka su istraživanja poput onog koje je proveo Marko Babić, a kojim se na temelju metoda tzv. oralne historije, pokušalo od zaborava ukrasti činjenice i događaje kojih se rijetki preživjeli još sjećaju.

Karta 1. Odžačka Posavina

Prvu organiziranu obranu Odžačkog kraja i okolice formirao je dr. Zdenko Odić, odvjetnik iz Odžaka. On je na brojne četničke napade i smaknuće Jakova Barišića (rimokatoličkog župnika) u Gradačcu (svibanj 1942. godine), te nakon niza pustošenja hrvatskih sela i komunističkih proglašenja na oružani otpor protiv NDH, odgovorio organizacijom seoske straže te obranom hrvatskih sela od četničkih upada i napada. S njim je proradila razborita vlast: "(...) bez fanatizma, sukoba i neugodnih drama. Zdenku je cilj bio jasan."¹ Odić je kao hrvatski domoljub organizirao tzv. Pripremnu bojnu kao njezin zapovjednik, a sastavio ju je od domaćih ljudi koji su, za razliku od onih koji su upade i napade vršili, dobro poznavali prostor koji su trebali štititi.

Dr. Odić obavljao je zadaću povjerenika Hrvatske Vlade u Gradačcu te je bio ujedno zapovjednik bojne i logornik. Uspostavio je sustav seoskih straža i pokretnih jedinica, koje su štitele napadnuta sela od četnička i partizana. Ubijen 8. ožujka 1943. godine, vjerojatno iz zasjede koju je tada postavio njegov bivši suradnik, a zatim djelatnik komunističkoga režima Mato Belić. Nakon ubojstva dr. Zdenka Odića Pripremna bojna bila je rasformirana, a i seoske straže bile su uzdrmane i obezglavljene. Hrvatsko pučanstvo našlo se na nezaštićenom brisanom prostoru. Do ponovnog zbijanja snaga na hrvatskoj strani došlo je tek nakon nekoliko četničkih upada, partizanske pljačke katoličke crkve i župne kuće u Odžaku (koju je zajedno s muslimanima predvodio Abdurahman Abdurahmanović, dotadašnji šef kotarske ispostave u Odžaku), te nakon pljačke obitelj Odić i provedenoga terora i pljačke hrvatskih sela.

Petar Rajkovačić djelomično je preuzeo ulogu dr. Zdenka Odića već krajem 1943. godine. Organizirao je obranu hrvatskih sela oko Odžaka, te je formirao dva zapovjedništva: na čelo jednoga stao je on osobno, a drugim je zapovijedao Ivan Čalušić.² O njemu Mato Čičak navodi: "On nam je uvijek govorio ako ide na tebe, ne daj na sebe, pucaj i ubij, ali ako je okrenuo glavu nemoj pucati, jer je i on natjeran."³ O njima je pisao i Mato Marčinko: "Petar je pod svojim zapovjedništvom imao oko 850 ratnika, a Ivan Čalušić 1000."⁴

Iako vrlo mlad, Petar Rajkovačić je ubrzo stekao autoritet i postao je uvaženi vojni zapovjednik. On nije imao od koga primiti zapovijedi i naređenja, pa je bio prisiljen brzo i dalekosežno odlučivati bez konzultacija s vrhom. Njegovo ime odjednom je postalo uzdanica Hrvatima iz posavskoga kraja, koji su pritisnuti čestim četničkim pljačkama i pokoljima. Uz Ivana Čališića s kojim je dijelio zapovjedništvo, obranu južnoga krila odžačkoga kraja Petar povjerava svom bratu Ivi Rajkovačiću. On je zapovjedništvo smjestio u Pečniku. Istočno krilo obrane Petar je povjerio dvojici istaknutih bojovnika: Peji Ilaku, sa sjedištem u Gornjoj Dubici, te Martinoviću sa sjedištem u Balegovcu. Sjeverno krilo obrane od Svilaja uz rijeku Savu do rijeke Bosne pokrivao je sam Petar s najpokretljivijim te sa specijalnim jedinicama.⁵ "Ne treba zaboraviti da tijekom cijelog vremena formiranja i kasnijeg djelovanja vojske Hrvata odžačkog kraja nije bilo nikakvih kontakata s glavnim zapovjedništvom Hrvatske vojske, kako onim iz Hrvatske tako i onim iz Bosne i Hercegovine."⁶

-
1. Božo VUKOJA, *Hrvat žive vatre - Križni put hrvatskog svećenika i njegova naroda*, Crnac, 1999. str. 221.
 2. Marko BABIĆ, *Bosanskoposavski Bleiburg – žrtve Burića štale u Garevcu, Vidovice – Zagreb, 2005.*, str. 68.-69.
 3. Marko BABIĆ, str. 70.
 4. Mato MARČINKO, *U Odžaku se branila hrvatska država*, Zagreb, 2004, str. 26.
 5. Božo VUKOJA...
 6. Zoran DUJAK, *Berlin pa Odžak*, *Posavski glasnik*, Zagreb, 23. 9. 1993., str. 20.

Pripadnici odžačke obrane bili su isključivo domaći ljudi koji brane svoju obitelj i svoju zemlju. O sastavu branitelja te o tome tko su oni, navodi svjedok Marko Marić: ⁷ “Bili su to, uglavnom, domaći ljudi, dobri ratari, a bio je i poneki zanatlija i nadničar. Bili su to sve poštenji ljudi, dobri vjernici, ponosni hrvatski sinovi. Mi bojovnici, na tom ratištu bili smo uglavnom s uskog prostora što ga zatvara rijeka Bosna prema svom uviru u Savu te rijeka Sava od Svilaja do Pruda, tj. iz sela odžačke i modričke okolice. Bili smo svi kao jedan, svi smo željeli samo jedno, braniti se i obraniti sebe i svoje, a poštovati i ne dirati tuđe.” ⁸

Ta organizacija obrane ostat će u Bosanskoj Posavini do konačnoga pada i ulaska partizanskih jedinica koncem svibnja 1945. godine, kad je hrvatska vojska bila prisiljena predati se ili izvršiti proboj kroz obruč tzv. narodnooslobodilačke vojske. Ta tvrdnja danas se pokušava osporiti podmetanjem lažnih činjenica, kao i navodima da je u obrani Odžaka i okolice sudjelovao prema mnogima legendarni, Ibrahim Pjanić. Vukoja jasno tvrdi da je Pjanić bio u Odžaku, no to je prema svemu sudeći bilo prije početaka konačnih napada na odžačku Posavinu. Na taj zaključak jasno navodi sljedeći Vukojin tekst: “Kod Petra se nakratko zaustavio i legendarni branitelj Gračanice i utvrde Sokol – vitez Ibrahim Pjanić, s oko 1000 vrsnih boraca. Taj se Musliman osjećao Hrvatom, te prvi obavijestio Petra Rajkovačića da su obojica proglašeni hrvatskim vitezovima. Ibrahim je kod Petra popunio svoje zalihe, odmorio se i sa svojom vojskom otišao u Njemačku. Odatle se poslije redovito javljao, ali uvijek s potpisom ‘vitez’.” ⁹

Prema tvrdnjama Mate Marčinka obrambena vojska odžačke Posavine nije na kapama imala istaknuto slovo “U” koje označava “ustašu”, nego je na njihovim kapama sve do studenoga 1944. godine istaknuto slovo “V” (victoria). Prema toj tvrdnji Rajkovačićeve jedinice pristupaju Ustaškom stožeru zbog lakše opskrbe oružjem i streljivom, te kako bi stekli druge povlastice koje je imala redovna vojska u državi. ¹⁰

Sličnu tvrdnju Dujak je iznio mnogo prije, ali on tvrdi da što se znakovlja tiče odžačka obrana nije imala apsolutno nikakvih znakova ni simbola koji bi ih poistovjećivali s nekom od postojećih vojski. To se po njemu mijenja tek u siječnju 1944. godine, kad je došlo do formiranja Odžačkoga stožera. Tek tada o obrani odžačkoga kraja može se govoriti kao o vojnicima u sastavu vojske NDH. ¹¹

Tvrdnja da se u Bosanskoj Posavini vojska formirala isključivo zbog obrambenih razloga, radi čestih četničkih upada, te da Hrvati nisu započeli krvoproliće nad Srbima u ovom kraju, potvrđuju svi živi svjedoci te partizanski publicist Mehmedalija Tufekčić, koji navodi kako slijedi:

7. Marko Marić rođen je 5.2.1928. godine u Dobrinji, općina Modriča, u Bosanskoj Posavini, od oca Ilije i majke Anđe, rođ. Lizatović iz Srnave kod Odžaka. Drugi svjetski rat dočekao je kao dječak od 13 godina. U ožujku 1943. poput ostalih vršnjaka uključio se u Hrvatsku mladež. 2. rujna 1943. upućen je u vojne postrojbe redovite hrvatske vojske u Bosanskoj Posavini. U travnju i svibnju 1945. godine i on se našao u okruženju partizanske vojske između Svilaja, Pruda i Odžaka te kao svjedok svih događaja o svemu govori s dr. sc. Markom Babićem koji njegova svjedočanstva iznosi u knjizi, *Bosanskoposavski Bleiburg – žrtve Burića štale u Garevcu, Vidovice-Zagreb*, 2005.

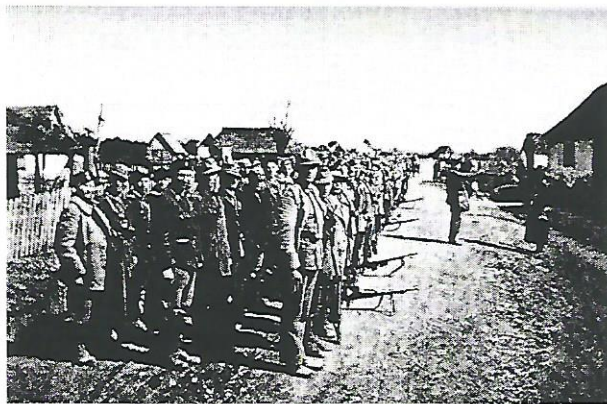
8. Marko BABIĆ, str. 129.

9. Božo VUKOJA, str. 239.

10. Mato MARČINKO, str. 50-51.

11. Zoran DUJAK, Berlin pa Odžak, *Posavski glasnik*, Zagreb, 21. 10. 1993. str. 20.

“(…) da u našem kraju u 1941. godini nije bilo većih žrtava ustaškog terora. Sve do mjeseca maja 1942. godine na našem području nije stradao čak nijedan Jevrej, mada je, kao što je poznato, na čitavoj teritoriji NDH u tim prvim dvjema godinama izvršena prava hajka na Jevreje.”¹²

Slika 1. Branitelji Odžaka, snimljeno svibnja 1945.

Nakon pada Sarajeva te njemačkog povlačenja na sjever, preko Zenice i Doboja, u centralnoj dolini oko rijeke Bosne spojili su se korpusi komunističkih formacija s jasnim uputama da u se u čim kraćem roku pripoje jedinicama srijemskoga fronta, a zatim da ujedineni nastave s gonjenjem njemačke vojske. Dana 12. travnja. 1945. godine 27. divizija 3. korpusa partizanske vojske dobila je naređenje da presiječe odstupanje neprijateljskih snaga u dolini Bosne, te da nastavi ka Brodu uz pomoć 2. armije i 53. divizije, s namjerom da se priredi teren 2. armiji koja će pri prodoru na zapad osigurati nesmetane prometne, industrijske i druge preduvjete.¹³ Nekoliko dana prije zapovjedništvo vojske NDH uputilo je zapovijed Petru Rajkovačiću da se s vojskom povuče u pravcu Zagreba.

Prema kazivanju preživjelog svjedoka Marka Marića zapovijed je glasila otprilike ovako: “Ministar oružanih snaga NDH naređuje da se sva vojska povlači prema Zagrebu i dalje prema austrijskoj granici gdje će se predati Amerikancima, a dalje će se vidjeti što će biti.”¹⁴

Na temelju te zapovijedi Petar Rajkovačić naređuje da se istoga dana sva vojska pripremi za pokret, te ponese svoje oružje i potrepštine za najmanje dva dana. Sva vojska navečer je u tišini povučena u selo Vlaška Mala, do velikog bunkera, najkasnije do 12,00 sati navečer. Pokret prema Zagrebu bio je planiran za oko 1,00 sat ujutro. Bojovnici okupljeni u Vlaškoj Maloj te su noći 4. travnja, po zapovijedi Petra Rajkovačića, krenuli u pravcu Zagreba.

Najprije je krenulo tri voda bojovnika, tzv. leteća grupa, njih oko 90 odabranih mladića iz različitih vodova. Oni su trebali štititi pristupnicu ostaloj vojsci. Prema kazivanju svjedoka Marka Marića bila je to duga i nepregledna kolona, postrojena sve po četiri. Isti svjedok navodi broj od 4 186 bojovnika, a za taj je broj kako kaže čuo od svog zapovjednika.¹⁵ Ovaj je opet znao koliki je broj vojnika jer su svi zapovjednici morali napraviti popise svojih ljudi.

12. Mehmedalija TUFEKČIĆ, Gradačac u 1941. gidini – Sjećanja, Sarajevo, 1975., str. 141., prema, Marko BABIĆ, Bosansko-posavski Bleiburg, str. 58.

13. Ahmed ĐONLAGIĆ, 27 istočnobosanska divizija, Beograd, 1983.

14. Marko BABIĆ, str. 101.

15. Marko BABIĆ

“Čovjek koji je vidio posljednju isplatnu listu Rajkovačićevih i Čalušićevih vojnih jedinica kaže da je na njoj bilo ispisano 4.400 imena izvježbanih ratnika. U taj popis nisu unesena imena ni jednoga seoskog stražara, a bilo ih je mnogo.”¹⁶

Dana 5. travnja 1945. godine ova kolona hrvatskih bojovnika našla se u Svilaju. Od tamo je zapovjednik Petar Rajkovačić poslao jedan roj od 30 vojnika u izvidanje terena do Bosanskoga Broda te radi uvida u stanje mosta na Savi. Prema tvrdnjama Marka Marića izvidnica je javila da je most srušen te da prelazak nije moguć.¹⁷ To svjedoči da su Petar Rajkovačić i ostali zapovjednici tada donijeli odluku o povratku nazad i čekati božju volju.¹⁸ Tada su poslana dva roja bojovnika, da hitno izvrše povratak i zauzmu veliki bunker u Vlaškoj Maloj, prije nego što ga zauzmu partizani.

O jakim i utvrđenim položajima hrvatske vojske na ovom prostoru svjedoči Ahmed Đonlagić koji kaže: “U svim tim selima su tokom rata neprijateljske snage izvršile fortifikacijsku organizaciju svoje odbrane: iskopani su rovovi ... Sistem odbrane je ojačan bunkerima ... U Vlaškoj Mahali i Prudu postojali su veliki armiranobetonski bunker, a zgrade od tvrdog materijala su, također podešene za odbranu.”¹⁹ Vrlo je vjerojatno da se s opisima utvrđenja odžačke obrane ovdje značajno pretjeruje, da bi se opravdalo nemogućnost slamanja hrvatske obrane Odžaka i okolice. No, neosporno je ukopavanje te utvrđivanje položaja branitelja.

Nakon izvještaja da je vojska Petra Rajkovačića krenula prema Zagrebu, partizani su obavljali druge poslove te se nisu bavili zauzimanjem nekadašnjih položaja hrvatske vojske. Na vijest da su se bojovnici Petra Rajkovačića vratili nazad, partizani su odmah 6. travnja oko 21,00 sat organizirali žestok napad na Rajkovačićeve položaje. Prema kazivanju svjedoka to se dogodilo uz glazbu i s velikom voljom:²⁰

“Partizani su u napad krenuli jurišajući, i uz gromoglasne povike ‘juriš, huraaa’, a kad bi došli tridesetak metara do hrvatskih rovova bacili bi bombe i zapucali. Na strani hrvatskih bojovnika čekala se samo zapovijed, a ona je bila da se ne puca dok partizani ne dođu na 8-10 metara od rovova. Tada je s hrvatskih položaja prodro glas: ‘Hvataj žive!’. Dok se ponovno začulo hvatajte ih žive strojnice su činile svoje... U taj tren utihnula je glazba, nestalo je partizanske vike, cike i galame.”²¹

Napadi su se iz dana u dan redali jedan za drugim i to uvijek u zoru ili ponekad u predvečerje. “(...) nastojanja 25. divizije da prodre u ustaški raspored nisu dala očekivane rezultate do 23. aprila.”²² Ti juturnji napadi bili su uobičajena pojava, i bilo je uobičajeno da se nakon braniteljskog hvataj žive i prolomljenih rafala partizani daju u bijeg ne znajući ni kuda ni kako.

Ovakve tvrdnje ne pobija ni Ahmed Đonlagić koji kaže: “Poslije kraće minobacačke pripreme taj bataljon (misli na 1. bataljon 25. divizije, 16. muslimanske brigade) je oko 12 časa krenuo u napad. Ustaše su ga pustile na blisko odstojanje i dočekale jakom vatrom automatskog oruđa. Našavši se na brisanom prostoru, bataljon je brzo odstupio.

16. Božo VUKOJA, str. 237.-238.

17. Most na Brodu je oštećen 19. siječnja 1945. bombardiranjem savezničkih zrakoplova.

18. Ovoj pak tvrdnji suprostavljena je tvrdnja fra. Grga Vilića, koji tvrdi da se vojska iz G. Svilaja vratila nazad ne zbog srušenog mosta, nego jer su izvidnice javile da je proboj nemoguć, a bezuvjetna predaja nije dolazila u obzir. Kao nadnevak za ovaj događaj on stavlja 22. travnja. 1945. Grga VILIĆ, Vrijeme stradanja, Wuppertal-Tuzla-Odžak, 2005., str. 12., prema, Marko BABIĆ, str. 105.

19. Ahmed ĐONLAGIĆ, 27. istočnobosanska divizija, str. 502.

20. Po M. BABIĆU napadi koji su počeli 6. travnja nastavljeni su do 23. travnja, tj. do predaje jednog dijela ratnika partizanima.

21. Marko BABIĆ, str. 107.-108.

22. Ahmed ĐONLAGIĆ, str. 502.

U povlačenju neprijatelj ga je pratio vatrom minobacača i topova koje je zaplijenio... Tokom noći 23./24. aprila borbe su nastavljene na cijelom frontu. Ni u noćnim napadima nije bilo moguće savladati žilavog neprijatelja koji je dobro poznao zemljište i vješto se branio, vršeći česte protivnapade i ispade.”²³

Isto to potvrdio je i Mato Marčinko koji govori da su branitelji Vlaške Male i okolnih sela puštali partizane na nekoliko desetaka metara do svojih položaja, a zatim je “progovorilo” obrambeno pješačko oružje. Kako on kaže posljedica za partizansku vojsku bila je takva da je golemi broj partizana ostajao na bojištu ili je bio izbačen iz stroja za stalno ili ranjen, s malom mogućnošću da mu dođe pomoć. Zapovijed Petra Rajkovačića da se neprijatelja pusti u neposrednu blizinu, a tek onda zapuca, uslijedila je vjerojatno s ciljem očuvanja pješačkog streljiva te zbog psihološkog djelovanja na nadirućeg neprijatelja. Marčinko o tome progovara i kaže: “Strah će zavladati u partizanskim redovima jer će se mnogo puta dogoditi da u jeku najžešće bitke, kada sve grmi od eksplozija i metaka, s položaja obranbenih postrojba Odžaka, začuje pjesma, koja sve nadjača – hrvatski će bojovnici u jeku same bitke naći snage i zapjevati! Od pjesme Mate Buke i Marka Zelenike ‘Srebrenika nema do Travnika’ stvarat će se fantomska prividna nesigurnost, tako da će se partizani pitati, koga to oni imaju ispred sebe. Pjesma će se oriti dajući moral i snagu hrvatskim braniteljima, a na drugoj strani utjecaj te pjesme bit će suprotan.”²⁴ Ovo ponašanje i pjesmu potvrdio je i Marko Marić koji kaže: “Bili su to ljudi veseljac, uvijek spremni za pjesmu i kolo, a često se i zapjevalo: ‘Ja Posavljak i čaća mi bio, i uvijek se sinom ponosio!’”²⁵

Koje napore su uložile partizanske jedinice te s kojim snagama su pokušavali napad za napadom govori i podatak da su pojedini položaji prelazili iz ruke u ruku po šest puta.²⁶ Vidjevši da se branitelji ovoga kraja ne namjeravaju predati u ruke “svojim krvnicima”, štab 25. divizije naredio je 16. muslimanskoj brigadi da taj prostor zauzmu pod svaku cijenu. On je naglasio, zauzmite ga kao: “(...) da je to naređenje Tita, Generalštaba i Štaba 2. armije.”²⁷

U Beogradu su već uvelike pripremali proslavu rođendana ‘vrhovnoga komandanta’ Josipa Broza Tita, a obrana Odžaka nije još bila slomljena. Partizanski generalštab izdao je zapovijed: “Do dana proslave maršalova rođendana, Odžak mora pasti.”²⁸ Nakon te zapovijedi partizani su bili prisiljeni svim snagama krenuti u prodor na braniteljske položaje s više strana. 25. travnja 1945. hrvatski bojovnici su na početne napade partizanskih vojnika odgovorili žestokim protunapadom. Tog dana iz neprijateljskoga stroja hrvatski bojovnici izbacili su zapovjednika 16. muslimanske brigade, kapetana Spasu Mičića, a kasnije i komesara 4. bataljona 16. brigade Matiju Tunjića. Svojim protunapadom hrvatski branitelji potisnuli su napadače ne samo na početne položaje, nego i dalje.

Kako su se ti događaji odvijali svjedoči ponovno Marko Marić iz Dobrinje koji kaže: “(...) jutarnji napadi već postadoše na neki način i dosadni, stoga se naši bojovnici odlučise ne samo za obranu nego i za kontranapad. ... Kada smo krenuli za partizanima, i kada su nas uočili, dali su se u bijeg, ali su istodobno iz svoje pozadine počeli strahovitu paljbu svojim bacačima po nama... Partizani nisu očekivali da ćemo ih goniti sve do Odžaka te da ćemo ući i u sam Odžak, ali su se prevarili.

23. Ahmed ĐONLAGIĆ, str. 502.-504.

24. Mato MARČINKO, str. 28.

25. Marko BABIĆ, str. 129.

26. Ahmed ĐONLAGIĆ,

27. Ahmed ĐONLAGIĆ, str. 505.

28. Mato MARČINKO, str. 31.

Kada su vidjeli da naša potjera za njima nije nikakva šala, oni se dadnu u još veći bijeg. Naša vojska je tada gonila partizane do iza Odžaka, s njegove gornje strane prema zapadu.”²⁹ O ovakvom razvoju događaja govori i Đonlagić, koji gledajući situaciju s partizanske strane svjedoči o istome, te jasno potvrđuje priču Marka Marića. On kaže da je 2 500 ustaša krenulo u napad na cijeloj bojišnici te da su se nakon četverosatne borbe jedinice 16. muslimanske brigade povukle iz Odžaka i Potočana, a da je neprijatelj nastavio napredovati s ciljem da ovlada skelskim prijelazom na Bosni kod Modriče. On još kaže da su jedinice 16. muslimanske potisnute sve do položaja iznad sela Jakeša i Pećnika.³⁰

O istim događajima piše i beogradski NIN od 1. i 8. lipnja 1975. godine, u kojem se navodi: “Borbe vođene od 19- do 28. aprila 1945. bile su žestoke, uz stalne juriše na ustaška utvrđenja. Iako su u njima s partizanske strane sudjelovale jedinice navikle samo na pobjede – 25. srpska i nepotpuna 27. divizija, očajnički otpor ustaša bio je vrlo uporan... Ustaše su ovoj brigadi uništile cijeli jedan bataljon. Partizanske su snage od naoružanja izgubile bateriju topova, tri bacača i jednu protutenkovsku pušku. Borilo se samo jurišima i protujurišima, prsa u prsa, ogorčeno.”³¹

Upornosti hrvatskoga vojnika u tim trenucima priznao je i njihov neprijatelj: “Bila je to zaista borba na život i smrt; ginulo se mnogo s objiju strana ... neprijatelj je bio mnogo opasniji i podmukliji od njemačkoga vojnika ... ustaše su se tukle do smrti. (...) U tim borbama nije bilo zarobljenika, ustaše su se borile do posljednjega čovjeka (...) Neprijatelj se očajnički bori, tako da ni stari borci tako nešto još nisu vidjeli. Svaki se ustaša mora najprije ubiti, pa se tek onda može osvojiti neki objekt.”³² Ti navodi s partizanske strane bili su vrlo česti, a može se protumačiti i kao način prikrivanja broja žrtava nastalih slamanjem odžačke obrane. Vjerojatno dana 28./29. travnja 1945. s prostora Odžaka iz borbi se isključila 25. divizija koja odlazi prema donjem toku rijeke Une, a njeno mjesto u potpunosti preuzima već do tada djelomično prisutna 27. istočnobosanska divizija.³³ Ovo potvrđuje i Milojica Pantelić koji kaže: “...tijekom noći 28./29. travnja 1945., 25. srpsku NOU diviziju zamijenila je 27. bosanska divizija.”³⁴

Događaji koje opisuje svjedok Marko Marić, a koji se tiču ove promjene na partizanskoj strani, u potpunosti se podudaraju s dvije prethodno navedene tvrdnje. Naime branitelji Odžaka su na partizanskoj strani jasno mogli primijetiti promjenu, ujedno u načinu njihova ratovanja te s obzirom na različite uniforme, opremu i starost partizana koji su ih napadali. Marić o ovoj promjeni govori na sljedeće: “U osvit dana 30. travnja 1945. primijetimo kako se partizani opet privlače našim položajima, a kada su bili već blizu, uočimo da to nisu partizani, nego da je to neka prava vojska, u pravoj vojničkoj uniformi te da nema ženskog svijeta među njima kao ni mladeži.”³⁵

O učincima te promjena na posljednjem slobodnom dijelu NDH, Marko Marić naglašava: “Kod nas je nastao tajac te iščekivanje kada će napraviti juriš prema našim položajima. I nije dugo trebalo čekati, kad nastaje pucnjava iz svih oružja, ali izostao je ’Juriš, huraa!’.

29. Marko BABIĆ, str. 110.

30. Ahmed ĐONLAGIĆ, str. 506

31. Bruno BUŠIĆ, Branitelji Odžaka, Nova Hrvatska, br. 6., London, 1967., str. 11.-13., prema, Mato MARČINKO, U Ožaku se branila hrvatska država. str. 13.-14.

32. Bruno BUŠIĆ, Branitelji Odžaka, Nova Hrvatska, br. 6., London, 1967., str. 11.-13., prema, Mato MARČINKO, U Ožaku se branila hrvatska država. str. 14.

33. Ahmed ĐONLAGIĆ, str. 509.

34. Milojica PANTELIĆ, 25. srpska NOU divizija, Beograd, 1977., str. 235.

35. Marko BABIĆ, str. 119.

Kod nas na položaju mrtva tišina... Vidjevši da im nitko ne odgovara s naše strane zaključili su, pretpostavljam, da nas tu i nema, da smo taj položaj napustili. Kad su se oni tako malo opustili prolomi se ono naše: 'Hvataj žive!'

Kod njih nastaje panika, jauk i zapomaganje. Jedan od njih viče:

Drugovi spašavajte me ili me ubijte!

Drugi se opet dere: Drugovi naprijed! U bitku, u posljednju bitku! Pobjeda je naša! Živio drug Tito, živila Komunistička partija!

Takvi glasovi su se prolamali kroz strašnu pucnjavu i s jedne i s druge strane dok ne pade zapovijed: Naprijed braćo! Za dom i domovinu spremni! Hvatajte ih žive!

Kada su naši bojovnici jurnuli prema njima, među njima je došlo do potpunog meteža. Jedni su odstupali bježeći i svoje ranjene vukući, a oni su vikali, jaukali i proklinjali. Naši im nisu iz svoga ponosa pucali u leđa nego njima preko glave, a oni su bježali što ih noge nose prema svojim položajima. Kada su došli i prešli svoje rovove tu su popadali kao snoplje, jer da nisu naši njih, oni bi nas, ako i nisu uspjeli danas, možda bi im to pošlo za rukom sutra. (...) jer 16. muslimanska zaista je bila ludo hrabra vojska, ali su stradali duž cijele naše bojišnice, a posebice oko Vlačke Male. (...) Na povratku prema našim položajima, promatram izginule momke, njihova mlada tijela leže beživotna po zemlji. Oni su svoje završili. Svojim kućama, obiteljima, roditeljima, djevojkama, ženama, djeci svojoj, prijateljima, znancima, oni se neće vratiti. Za čije su interese oni tu ostavili svoje mlade živote."³⁶

Odlaskom 25. divizije te smjenom krajem travnja 1945. godine kad na ovo područje dolazi 27. istočnobosanska divizija s 16. udarnom muslimanskom brigadom na čelu (glavni napadači), borba na Odžaku i okolici postala je još intenzivnija i krvavija. No, u jesen 1944. godine saveznički zrakoplovi su u neposrednoj blizini Odžaka uništili njemački ratni brod koji je Savom plovio prema Beogradu. Taj brod je prevezio ratni materijal koji su domaći ljudi odmah uskladištili, pa su branitelji Odžaka mogli pružiti tako dugotrajan i čvrst otpor nadolazećoj komunističkoj vojsci.³⁷

No, zapovijed se morala izvršiti, a branitelji Odžaka i okolice i dalje nisu odstupali ni metra. Borba s 16. muslimanska brigada početkom svibnja 1945. godine te naročito 5. i 6. svibnja, bila je jedna od najžešćih što je do tad zadesilo ovu brigadu. Prema tvrdnjama svjedoka Marka Marića 5. ili 6. svibnja 1945. godine iz pravca Broda stigli su partizanski zrakoplovi te bombardiranje hrvatskih obrambenih položaja. On navodi da su se ta nadlijetanja i užasna pucnjava po njihovim položajima ponavljala nekoliko puta na dan. Tako je bilo i tog dana, a noću su prestajali s napadima. S jutrom je bombardiranje i mitraljiranje hrvatskih položaja nastavilo, najprije iz visine, pa sve niže da bi bolje pogodili. Učinak bombardiranja prema svjedočenju i nije bio velik. Bombe su padale ne samo duž braniteljskih položaja nego i po partizanima. Partizani su zato ujutro napuštali svoje položaje, a navečer se ponovno vraćali.

Ta bombardiranja i stalni napadi iz zraka trajali su 11 dana, a za to vrijeme nije bilo partizanskih juriša. Prema Marićevim tvrdnjama od silne uzastopne zrakoplovne paljbe po hrvatskim položajima iz dana u dan poginulo je ukupno 3 bojovnika, a 7 ih je bilo ranjeno. Dakle, zrakoplovni napadi trajali su prema njegovim svjedočenjima od 5. do 16. svibnja, a onda je započeo novi juriš te borba "prsa o prsa".³⁸

36. Marko BABIĆ, str. 119.-121.

37. Zoran DUJAK, Berlin pa Odžak, Posavski glasnik, Zagreb, 21. 10. 1993. str. 20.

38. Marko BABIĆ, str 121.

Đonlagić u to vrijeme na drugoj strani smjera najveće i najkrvavije pješačke borbene okršaje.³⁹ Njih je opisao ovako: "(...) 6. maja pojačali pritisak na neprijatelja u Odžaku, a uveče je brigada (19. birčanska) prešla u napad sa težištem između Odžaka i Vlaške Mahale. Njen zadatak je bio da privuče na sebe što jače ustaške snage i da prodorom prema selu Dubici olakša napad 16. brigade iz pozadine i razdvajanje ustaške grupe na dva dijela. U teškoj borbi su 2. i 3. bataljon prodrli na svom pravcu nastupanja i s prednjim dijelovima izbili u selo Dubicu. Ali, pred svanuće neprijatelj je izvršio snažan protivnapad i potisnuo oba ta bataljona na polazne položaje; čak se 3. bataljon povukao i iz Prnjavora ka Potočanima... U toj borbi 19. birčanska brigada je pretrpjela teške gubitke: 21 poginulog, (među njima komadant Miloš Trišić) 22 nestala i 32 ranjena. (...)

Kako je u toku 7. maja 27. divizija ojačana s 14. brigadom 53. divizije i s dijelom artiljerije te divizije, štab 27. divizije riješio je da se u toku 8. maja izvrše temeljite pripreme i naredne noći u 3 časa izvrši opšti napad na ustašku grupaciju. (...) Neprijatelj se vješto koristio svojim rezervama i dobro izvedenim protivnapadima potisnuo je sve tri brigade na polazne položaje. Kakvog su intenziteta i upornosti bili okršaji te noći i 9. maja, kada je i zvanično kapitulirala nacistička Njemačka, djelomično se može vidjeti i po tome što je, na primjer, samo iz 16. muslimanske brigade na žičanim preprekama ostalo 10. boraca, mrtvih i ranjenih, koje nije bilo moguće iznijeti.

Poslije tog neuspjeha, štab 27. divizije zaključio je da bez angažiranja avijacije i tenkovskih jedinica "...ova grupa ustaša i njihova uporišta neće moći dugo vremena biti likvidirana"... Sa tom ocjenom upoznao je štab 3. korpusa i zatražio da se na području dejstva divizije angažuju avijacija i tenkovske jedinice."⁴⁰

Vojna snaga koju su partizani iskoristili u pokušaju da se probije crta obrane, bila je nevjerovatna. No, još nevjerovatnija je vojna sila koju su za okršaj pripremali u drugoj polovini svibnja. Sredinom svibnja partizanske jedinice pod zapovjedništvom štaba 27. divizije raspoređene su na sljedeći način: "(...) 20. romanijska brigada držala je mostobran i skelski prilaz kod Modriče i bila u ulozi divizijske rezerve; 19. birčanska brigada, ojačana bataljonom Posavsko-trebavskog NOP odreda, na liniji k. 101 (južno od Odžaka) – selo Srnava; 16. muslimanska – na liniji od Srnave (isključno) – Potočani – do zaključno Duge Njive; 14. srednjobosanska brigada od sela Lipika, preko Vrbovca do Svilaja. Na lijevoj obali Save, od Svilaja do u visinu ušća Bosne, nalazio se jedan bataljon KNOJ-a, a na desnoj obali Bosne, od Šamca do u visinu Mrke Ade, Posavsko-trebavski NOP odred (bez bataljona). Neposredno pred početak opšteg napada, na mjestu gdje su postojali gazovi na Bosni, u raspored Posavsko-trebavskog odreda ubačene su dvije čete 2. bataljona 20. romanijske brigade da spriječe eventualno izvlačenje ustaša na tim mjestima."⁴¹

Tu je, uz navedene partizanske jedinice, 19. svibnja na lijevo krilo partizanskog napada prema Svilaju upućena 18. brigada 53. divizije, te za njom i štab 53. divizije kao logistička potpora. Bilo bi zanimljivo doći do podatka o broju vojnika svake pojedine partizanske divizije, brigade i bataljona, ubrajajući isključivo živu silu bez tehnike, topništva i zrakoplov-

39. O datumu uključenja zrakoplovstva u napade na području Odžaka jedinstven stav nemaju niti partizanski izvještaji s ovoga područja. Po dokumentima Jugoslovenskog ratnog zrakoplovstva tvrdi se da su zrakoplovi od 21. do 25. svibnja 1945. tukli utvrđene položaje oko ušća rijeke Bosne u Savu, tj. Svilaj, Potočane, Odžak, Mrku Adu. S duge strane Danko Fućak u: Kalendar važnijih događaja u vazduhoplovstvu na teritoriji Jugoslavije, od aprila 1941. do maja 1945. godine, Vojnoistorijski glasnik XXII (1971.), br. 3, str. 260., tvrdi da su zrakoplovi djelovali od 17. do 28. svibnja 1945. No spominjanja zrakoplova u periodu o kojem govori Marić nema., prema Marko BABIĆ, str. 126.

40. Ahmed ĐONLAGIĆ, str. 512.-514.

41. Ahmed ĐONLAGIĆ, str. 514.-515.

stva. Tada bi saznali koji broj vojnika je bio potreban da se ozbiljno ugrozi, prema njihovoj procjeni, 2 000 do 3 000 hrvatskih branitelja Odžaka i pripadajućih sela. O moralu i odlučnosti hrvatskih vojnika, čak i u zadnjim danima obrane, partizanske snage priznaju slijedeće: "Tako je u proteklim borbama pretrpjela teške gubitke, borbenost i upornost ustaške grupacije nije popuštala. (...) Oko 20. maja iz ustaških rovova i bunkera još se mogla čuti cika, pjesma i povici Paveliću da dođe u Vlašku Mahalu. "⁴² Uz svu odlučnost i nadljudsku snagu koju su branitelji Odžaka pokazali ishod je bio neizbježan, a to je znao i sam Petar Rajkovačić. Uključivanjem neprijateljskog zrakoplovstva u bitku, ma koliko svjedok Marić tvrdio suprotno, odnos na bojnopolju se izmijenio. Đonlagić navodi: "Avijacija je 22. maja počela izviđanje, a odmah poslije toga i bombardovanje ustaških uporišta u Odžaku, Vlaškoj Mahali, Dubici, Mrkoj Adi, Balegovcu i Prudu. Direktnim pogocima je porušila armiranobetonske i veći broj drugih bunkera (izuzev velikog bunkera u Vlaškoj Mahali) i nanijela znatne gubitke neprijateljevoj živoj sili. (...) bombardovanje je nastavljeno istim intenzitetom i naredna dva dana."⁴³ Prema tome, sedam zrakoplova sudjelovalo je konstantno u ovim napadima, odnosno "sovjetski 'šturmovci' i njemačke 'štuke'." "⁴⁴ Marčinko nadalje o tome kaže: «Od engleskih 'kavela' i njemačkih 'meseršmita' sastavljene su dvije eskadrile, koje su iz Beograda poslane u Odžak. Potpuno je uništen vlaškomalski obrambeni bunker, te vlaškomalska škola, u kojoj je bilo smješteno zapovjedništvo Petra Rajkovačića."⁴⁵

Situacija u kojoj se tada našla vojska Petra Rajkovačića bila je vrlo teška, pa je odluka koju je donio zajedno s ostalim zapovjednicima bila i jedino ispravno rješenje. Prema svjedočenju Marka Marića, Rajkovačić je pozvao sve zapovjednike na vijećanje i dogovor što i kako dalje. Na tom vijećanju zaključili su da je tu nemoguće dalje opstati, te da je jedino moguće rješenje prodor prema vučjačkim šumama. Odlučeno je da se odmah izvrše sve pripreme te da se već sutradan u rano jutro vojska započne povlačiti prema Odžaku; da se izvrše pripreme za forsiranje preko rijeke Bosne; da se pripremi jedan bacač za uništavanje partizanskog mitralješkog gnijezda; da se pripremi roj od 30 bojovnika, koji će prvi prijeći Bosnu te zauzeti položaje za obranu dok bude druga vojska prelazila; te da se u manjim i većim grupama povlači u šume i čeka daljnji razvoj situacije.⁴⁶

"U Vlaškoj Maloj okupio se najveći broj branitelja sa svojim zapovjednicima. Nitko ne spominje predaju. Odlučuju se na proboj u dva smjera. (...) U samom Odžaku organiziran otpor partizanskoj vojsci trajao je do 24. svibnja 1945. Borbeni okršaji trajat će još cijelu noć od 24. do 25. svibnja 1945. Dvije skupine branitelja pod okriljem noći krenule su u proboj partizanskog obruča, jedna prema brdovitom dijelu općine, a druga prema Prudu. U Vlaškoj Mali ostaje nekoliko desetina hrvatskih vojnika i to uglavnom oko Nuića štale, gdje je bilo i posljednje uporište obrane. Više od sedam stotina ljudi pod oružjem, koji su se probijali iz Vlaške Male u smjeru Potočana i Lipa, izvuklo se iz partizanskog obruča. Druga skupina koja se probijala u smjeru Pruda, probivši jedan obruč, našla se u drugom partizanskom obruču, odatle više nije bilo izlaza."⁴⁷

Prema partizanskim tvrdnjama proboj je krenuo između 2,00 i 3,00 sata 25. svibnja u pravcu preko Krčevine i potoka Joševica prema Vučjaku. "Ustaše su otvorile jaku vatru i u prvom naletu mjestimično izbacile jedinice te brigade (16. musl.) iz rovova i zaklona. (...)

42. Ahmed ĐONLAGIĆ, str. 515.

43. Ahmed ĐONLAGIĆ, str. 517.

44. Ahmed ĐONLAGIĆ, str. 516.

45. Mato MARČINKO, str. 31.

46. Marko BABIĆ, str. 129.

47. Mato MARČINKO, str. 31.-32.

Do pred svitanje vodila se ogorčena borba. Tada je ona preduzela protivnapad i izbacila neprijatelja na jednu veliku čistinu. Na tom otvorenom ravnom i bez ikakvih zaklona prostoru našla se masa ustaša koja se kretala u svim pravcima pod bliskom vatrom oko 200 puško-mitraljeza i automata.”⁴⁸

Prema Đonlagićevu opisu jasno se može zaključiti da se ovdje više nije radilo o borbi i sukobu dviju suprotstavljenih vojski, nego se izvršavala naredba o masovnoj egzekuciji hrvatskih bojovnika. Čak i sama njegova terminologija pri opisivanju događaja nakon bitke to potvrđuje. Koliko su predano partizani obavljali svoju dužnost “uništavanja...pojedinaца i grupica” govori i svjedočenje rijetkih preživjelih. Među njima je bio Marko Marić koji svjedoči o zločinima u Burića štali u Garevcu.

Grupa od 628 vojnika u kojoj se on nalazio odlučila je ne kretati se u proboj prema Vučjak planini, nego su se predali partizanima. Već 24. svibnja 1945. bili su privedeni u Garevac u Burića štalu, odakle su kamionima po 60 do 70 bojovnika svakodnevno odvoženi na pogubljenje. Do 28. svibnja štala je bila ispražnjena, a zatvorenici redom pogubljeni.⁴⁹ Te događajima opisao je Vlado Jagustin, katolički svećenik rodом iz Garevca, koji naveo broj od 500 mučki pogubljenih žrtva iz Burića štale, a od toga njih 251 iz samog Garevca. Dokument na kojem se temelji ovaj broj je dopis modričkoga župnika Franje Jurića koji 1946. godine šalje Vrhbosanskom nadbiskupskom ordinarijatu u Sarajevo, te u kojem traži da se 251 muškarac iz Garevca proglašim mrtvim te da se njihove udovice mogu preudati. Modrički župnik u ovom dopisu navodi sva imena pogubljenih žrtava.⁵⁰

O danima neposredno prije pogubljenja te o pogubljenjima, progovara prema svojim sjećanjima i svećenik Anto Burić. On navodi: “Nakon predaje došla je noć strepnje i neizvjesnosti i među seljanima i među zarobljenim ustašama. Garevljani koji su surađivali s partizanima i koji su u vrijeme povlačenja ostali u Garevcu, stalno su govorili da svi budu mirni, da ne prave paniku. Da će svi zarobljeni biti saslušani i koji ne budu krivi da će biti pušteni. Nitko od njih nije se osjećao i nije bio kriv pa su zato vjerovali propagatorima. Pogotovo jer su im to garantirali njihovi mještani. Svi zarobljeni bili su zapravo u pravom smislu riječi domobrani. Niti jedan od njih nikada nije krenuo u napad na neko drugo selo. Samo su branili svoje... Istu večer stotinjak metara oko Burića štale od svih domaćinstava odnesene su lopate i ašovštila. Skupljali su ih isti garevački aktivisti u pratnji vojnika, partizana.

Sve sakupljeno oruđe odneseno je u dvorište Burića štale.

Bila je to noć strave i užasa, koju ni jedan odrasli garevljanin, odnosno garevljanka nisu prospavali. U zraku je visila kobna slutnja da se sprema nešto strašno. I dogodilo se. Tu noć kamionom je odvezeno nekoliko grupa zarobljenika iz štale nekamo prema Bajama.

U prvi moment nije se znalo točno mjesto kamo su ih odvezli. No već sutradan seljani su krišom otkrili da su pobijeni i pokopani na Pašincu. Vidjeli su svježje zatrpanu jamu. Iskopali su je dakle sami zarobljeni ustaše onim alatom što je pokupljen po okolnim kućama. Poslije su, kada se vojska povukla žene išle na mjesto pogibije i pričale kako je danima zemlja ‘disala’ - pomicala se valjda od raspadanja tjelesa. Tko je odvezen tamo, a tko na drugo mjesto ne zna se.

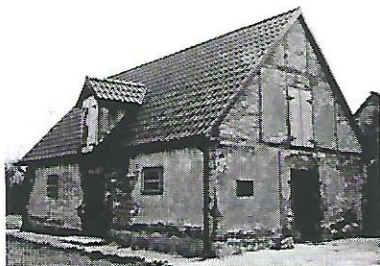
Prije nego bi bili utovareni u kamione svi su odvođeni u Perendinu kuću (*kuću vlasnika štale*) i tamo vezani žicom po dvojica s rukama na leđima. Ovaj podatak pričao je jedan od onih koji su pobjegli iz kamiona. Drugu noć zarobljene ustaše nisu više vožene na Pašinc, nego na Bosnu i u Šamac na Savu.

48. Ahmed ĐONLAGIĆ, str. 517.

49. Marko BABIĆ...

50. Vlado JAGUSTIN, Burića štala, Tuzla, 2008.

Na Bosnu su voženi glavnom cestom prema Šamcu... Tu su likvidirani, vjerojatno pucnjem u potiljak... Sutradan poslije pokolja garevački partizanski suradnici su obišli stratište i ustanovili da se nizvodno nekoliko stotina metara dalje na plićaku i u grmlju zaustavilo podosta tjelesa. Uzeli su Peru Burića, zvanog Erlić i naredili mu da ode i odgurne ta tjelesa dublje u Bosnu. Pero Burić-Erlić je sin Perende Burića u čijoj su štali bili zatvoreni ustaše. Njegov brat, odnosno drugi Perendin sin Anto-Tulo bio je među zarobljenima i likvidiranim ustašama. Erlić je otiskujući tjelesa pobijenih, među onima koji su zastali na plićaku prepoznao svoga brata Antu-Tulu. Zakopao ga je u pijesak i kasnije prenio u garevačko groblje. To je ujedno jedini koji je odveden iz Burića štale i ubijen, a pokopan na garevačkom groblju. Ostali su otplivali Bosnom u Savu kao hrana somovima.”⁵¹

Slika 2. Burića štala danas

U knjizi Vlade Jagustina navodi se da je sa stratišta uspjelo pobjeći pet branitelja Odžaka, a iz Burića štale pušteno je tridesetdva (32) branitelja, uglavnom mlađih ljudi te onih koje su partizani oslobodili na temelju njihovih veza.⁵²

“Partizanska vojska se nakon slamanja otpora odžačke obrane posvetila naročito čišćenju terena i hapšenju svih muških žitelja od 15 godina pa na više, a bezbroj puta se znalo dogoditi, da nosioci slobode na licu mjesta ubijaju mušku djecu u dobi od desetak godina. Svoju mušku djecu od 7 do 8 godina majke su morale oblačiti u žensko ruho, kako bi ih zaštitile od sigurne smrti, a oni bojovnici odžačke obrane koji toga dana nisu stali ispred streljačkog stroja, morali su pokapati svoju braću, rođake i prijatelje, znajući pri tome da će njih sutra pokapati oni, koji će prekosutra biti dovedeni pred partizanske vodove za strijeljanje. U tim danima život odžačkog Hrvata nije vrijedio apsolutno ništa. Bilo koji partizan smio je ubiti, koga god je htio, a da pri tomu nikomu nije morao podnositi izvješća. Partizanska “mnoštvena” strijeljanja mnogo su puta nadmašila broj mrtvih u ratnim okršajima i umrlih od zaraznih bolesti, žutice, tifusa i drugih bolesti tijekom četiri godine rata.”⁵³

Broj žrtava odžačkog kraja teško će se ikada točno odrediti. Partizani su spretno, uz navođenje upornosti u borbi te namjere branitelja da se bore do posljednjeg čovjeka, sve odžačke žrtve ubrojili kao pale borce iz ovoga dijela Posavine. U noći s 24. na 25. svibnja, partizani su pobili sve hrvatske ranjenike koji su se našli u Prudu, dakle oko 80 vojnika te četiri bolničara.⁵⁴ Grupa hrvatskih bojovnika koja se probila do Vučjak planine i Vučjačkih šuma dalje se morala sama snalaziti. Među njima bio je i zapovjednik odžačke obrane Baja⁵⁵ Petar Rajkova-

51. Anto BURIĆ, Burića štala - Rana i ponos Garevca, Garevac, 2008., str. 8.-9.

52. Vlado JAGUSTIN, Burića štala, Tuzla, 2008.

53. Mato MARČINKO, str. 33.

54. Marko BABIĆ...

55. Petrova vojska međusobno se oslovljavala riječju «baja», vjerojatno zbog toga se kasnije Rajkovačića naziva Baja Petar Rajkovačić, a nakon rata se oslovljavanje s «baja» oštro kažnjavalo od nove partizansko-komunističke vlasti., Božo VUKOJA

čić. Njegova sudbina nakon pada odžačkog kraja teško se može sa sigurnošću utvrditi. Postoji nekoliko različitih tumačenja o tome kako završava njegov životni i vojnički put. Prema svjedočanstvima onih koji su tada bili na Vučjak planini, 26. svibnja popodne Rajkovačić je grupi vojnika s kojom se našao održao kraći govor. Tu je rekao da se od sada sami moraju snalaziti te da dalje postupe prema vlastitoj volji i nahođenju. Rajkovačić je rekao da on mora na svoju stranu, a zamolio ih je da kad ih partizani budu ispitivali o njemu, da kažu da je nestao te da ga od tad više nitko nije vidio.⁵⁶

“Tužnim pogledom pogledao je tamo okupljene svoje bojovnike. Podigao je ruku i drhtavim glasom rekao: Za Dom i Domovinu! Svi tamo nazočni su odgovorili: Spremni! (...) Tada se okrenuo na suprotnu stranu i krenuo, pa zastao, da još jednom pogleda svoje bojovnike, ali više nije imao riječi, nego je i Baja Petar zaplakao.”⁵⁷ Prema tom kazivanju nedugo nakon što je Petar otišao u šumu iz istoga pravca čula su se tri pucnja iz pištolja. O posljednjim danima hrvatskih bojovnika u šumama Vučjaka, vrbicima i šumarcima Odžaka te okolnih sela vrlo je teško išta reći. Oni koji su se uspjeli spasiti kasnije o tome nisu smjeli govoriti, a danas su rijetki od njih još živi da o tome posvjedoče.

“Duboko u šumama ostala je jedna manja skupina od tridesetak zadnjih vojnika odžačke obrane, koja se nije htjela predati. Nova komunistička vlast službeno ih je nazvala bandom, pa će naziv banda prihvatiti i stanovnici odžačkoga kraja. ‘Banda’ će djelovati do početka 1947. godine. Njih će izdati jedan u njihovu skupinu ubačen domaći doušnik.

Posljednji iz te skupine Juro Šebešić poginuo je u proljeće 1947. nadomak potočanskog groblja Lipa, kao posljednji vojnik odžačke obrane iz bitke za Odžak godine 1945. i kao posljednji, koji je pružao otpor novoj vlasti i novoj državi.”⁵⁸

O broju hrvatskih žrtava iz Odžaka, Vlaške Male te niza okolnih sela govore i arhivi škola okolnih gradova kojima je gravitiralo stanovništvo odžačkoga kraja. Naročito dobro to se vidi u knjigama škole u Gradačcu. Gotovo svi učenici (Hrvati) Više Gimnazije u Gradačcu neposredno poslije rata, s prostora Odžaka, ostali su bez oca.

Da bi događaje u Odžaku i odžačkoj Posavini sakrila i izbrisala s povijesne scene i iz sjećanja naroda, komunistička vlast je za dan ‘oslobođenja’ Odžaka u svojim službenim spisima navela datum 14. travnja 1945., a ne 25. svibnja kada Odžak uistinu pada u partizanske ruke.⁵⁹

Slika 3. Petar Rajkovačić (do vozača) zapovjednik odžačke obrane.

56. Marko BABIĆ...

57. Marko BABIĆ, str. 175.-176.

58. Mato MARČINKO, str. 34.-35.

59. Mato MARČINKO...

STATISTIČKI PREGLED ŽRTAVA PO ŽUPAMA BOSANSKE POSAVINE ⁶⁰

REDNI BROJ	ŽUPA	BROJ ŽRTAVA	NAPOMENA
1.	BIJELO BRDO	266	Približno
2.	BOČE	151	približno
3.	BOSANSKI BROD	88	Nepotpuno
4.	BOSANSKI ŠAMAC	28	Nepotpuno
5.	BRČKO	21	Nepotpuno
6.	BRUSNICA	318	Približno
7.	BUKOVICA	68	Približno
8.	CER	344	Približno
9.	ČARDAK	37	Nepotpuno
10.	DERVENTA	516	Približno
11.	DOMALJEVAC	92	Nepotpuno
12.	DONJA TRAMOŠNICA	148	Približno
13.	DUBRAVE	287	Približno
14.	FOČA	340	Približno
15.	GAREVAC	170	Približno
16.	GORICE	65	Približno
17.	GORNJA DUBICA	520	Približno
18.	GORNJA MOČILA-SIJEKOVAC	130	Približno
19.	GORNJA TRAMOŠNICA	130	Približno
20.	GRADAČAC	?	Nepoznato
21.	GREBNICE	91	Nepotpuno
22.	HRVATSKA TIŠINA	211	Nepotpuno
23.	KOLIBE	209	Približno
24.	KOPANICE	69	Približno
25.	KORAČE	156	Približno
26.	KREPŠIĆ	29	Približno
27.	KULINA	100	Približno
28.	MODRIČA	57	Nepotpuno
29.	NOVO SELO	154	Približno

60. Marko BABIĆ...

REDNI BROJ	ŽUPA	BROJ ŽRTAVA	NAPOMENA
30.	NOVO SELO/ BALEGOVAC	315	Potpuno
31.	ODŽAK	186	Potpuno
32.	OŠTRA LUKA-BOK	?	Nepoznato
33.	PEĆNIK	274	Potpuno
34.	PLEHAN	839	Približno
35.	POLJACI	78	Potpuno
36.	POSAVSKA MAHALA	174	Potpuno
37.	POTOČANI	707	Potpuno
38.	PRUD	191	Približno
39.	SREDNJA SLATINA	53	Približno
40.	SVILAJ	647	Potpuno
41.	ŠPIONICA	124	Nepotpuno
42.	TOLISA	548	Potpuno
43.	TURIĆ	91	Približno
44.	ULICE	221	Nepotpuno
45.	VELIKI PRNJAVOR- SOČANICA	120	Približno
46.	VIDOVICE	133	Približno
47.	ZOVIK	247	Nepotpuno
48.	ŽERAVAC	368	Približno
	UKUPNO	10.111	Nepotpuno

LITERATURA

- Marko BABIĆ, *Bosanskoposavski Bleiburg – Žrtve Burića štale u Garevcu*, Vidovice-Zagreb, 2005.
- Anto BURIĆ, *Burića štala - Rana i ponos Garevca*, Garevac, 2008.
- Zoran DUJAK, Berlin pa Odžak (I dio), *Posavski glasnik*, Zagreb, 23. 9. 1993.
- Zoran DUJAK, Berlin pa Odžak (III dio), *Posavski glasnik*, Zagreb, 21. 10. 1993.
- Ahmet ĐONLAGIĆ, *27. istočnobosanska divizija*, Beograd, 1983.
- Ahmet ĐONLAGIĆ, *Proleter i istočne Bosne – Šesta istočnobosanska proleterska narodnooslobodilačka udarna brigada*, Beograd, 1970.
- Marjan ĐORDIĆ, *Bosanska Posavina*, Zagreb, 1999.
- Vlado JAGUSTIĆ, *Burića štala*, Tuzla, 2008.
- Josip JURČEVIĆ, *Crna knjiga komunizma u Hrvatskoj – zločini jugoslavenskih komunista u Hrvatskoj 1945. godine*, Zagreb, 2006.
- Mato MARČINKO, *U Odžaku se branila Hrvatska Država*, Zagreb, 2004.
- Milojica PANTELJIĆ, *25. srpska NOU divizija*, Beograd, 1977.
- Božo VUKOJA, *Hrvat žive vatre – križni put hrvatskog svećenika i njegova naroda*, Crnac, 1999.